

ارزیابی تأثیر ارائه درس کارآفرینی بر تقویت کارآفرینی فراگیران در مرکز آموزش کشاورزی شهرستان میاندوآب

عنایت عباسی^۱، لطیف محمدزاده^۲ و همایون فرهادیان^۳

۱- استادیار، دانشگاه تربیت مدرس، (نویسنده مسئول: enayat.abbasi@modares.ac.ir)

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس

۳- استادیار، دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ دریافت: ۹۲/۹/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۲/۱۲/۲۴

چکیده

در این مطالعه میزان تأثیر درس کارآفرینی بر تقویت روحیه و ایجاد مهارت‌های کارآفرینانه دانشجویان مرکز آموزش کشاورزی شهرستان میاندوآب بررسی شده است. تحقیق از نوع توصیفی-همبستگی بود که به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری تحقیق فراگیران مرکز آموزش کشاورزی شهرستان میاندوآب بودند که درس کارآفرینی را با ارزش سه واحد درسی گذرانده‌اند. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی برآورد شد. به این منظور تعداد ۱۷۸ پرسشنامه تکثیر و بین افراد نمونه توزیع شد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بود که روایی آن به تأیید اساتید دانشگاه تربیت مدرس رسید. پایایی پرسشنامه در مرحله پیش‌آزمون برای قسمت‌های مختلف بین ۰/۶۰ تا ۰/۸۵ محاسبه شد. بر اساس نتایج حاصله، بین روحیه و مهارت کارآفرینانه دانشجویان قبل و بعد از گذراندن درس کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود داشت. همچنین نتایج حاصل از رگرسیون چند متغیره نشان داد که متغیرهای مقطع تحصیلی، سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی و محل زندگی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار هستند. در مجموع ۳۶/۸ درصد از تغییرات توانمندی‌های کارآفرینانه دانشجویان را تبیین کردند.

واژه‌های کلیدی: روحیه کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، خلاقیت، استقلال‌طلبی، کنترل درونی، ریسک‌پذیری

مقدمه

نقشی که بخش کشاورزی در توسعه دارد، مسأله بیکاری در میان دانش‌آموختگان کشاورزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بر اساس آمار، سالانه ۲۷۰ هزار دانش‌آموخته دانشگاهی وارد بازار کار می‌شوند، اما ظرفیت

با توجه به رشد جمعیت در دو دهه اخیر، بیکاری جوانان از جمله دانش‌آموختگان دانشگاهی، مهم‌ترین چالش دهه‌های آینده به حساب می‌آید (۱۹). در این میان به دلیل

در واقع، کارآفرینی به عنوان یکی از جنبه‌های مهم و اساسی در برنامه‌های آموزشی به حساب می‌آید و دانشگاه‌ها نقش مهم و حساسی را در توسعه مهارت‌ها، اقتصاد و بازار و تقویت روحیات کارآفرینانه بازی می‌کنند (۲۷). به طوری که در حال حاضر، عملکرد نظام آموزشی با توجه به پیامدهای اقتصادی و بازار مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

نخستین اقدام جدی در زمینه آموزش کارآفرینی در سطح مراکز آموزش کشور به سال ۱۳۸۰ بر می‌گردد. اسکندری (۱۰) معتقد است که در این سال با تصویب طرح توسعه کارآفرینی، تعدادی از دانشگاه‌ها اقدام به ایجاد مراکز کارآفرینی کرده و برنامه‌های خود را در سه محور تحقیقات، آموزش و ترویج کارآفرینی اجرا نمودند.

یکی از روش‌های گسترش قابلیت کار و فعالیت مؤثر دانش‌آموختگان کشاورزی ایجاد روحیه و توانایی کارآفرینی در دانشجویان می‌باشد. در خصوص تقویت روحیه کارآفرینانه نظریه‌های متفاوتی وجود دارد. یکی از این نظریه‌ها که با توجه به ویژگی‌های روانشناختی افراد مطرح شده است، نظریه مک‌کلند می‌باشد. در مورد روحیه کارآفرینی تعریف جامع و مشخصی وجود ندارد، اما بیشتر صاحب‌نظران روحیه کارآفرینی را مجموعه‌ای از ویژگی‌های روانشناختی معرفی می‌کنند که قابل آموزش هستند. مک‌کلند (۱۸) ویژگی‌های تشکیل دهنده روحیه کارآفرینی را شامل خلاقیت، عزت نفس، انگیزه، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و کنترل درونی

بازار جوابگوی این تعداد نیست (۵). این وضعیت ضمن بازگویی شرایط نگران‌کننده اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی به منزله آن است که نیروهای دانش‌آموخته امکان حضور تأثیرگذار در بخش کشاورزی را نداشته‌اند. از طرف دیگر، تحولات و دگرگونی‌های نظام اجتماعی- اقتصادی عصر حاضر ناشی از پیشرفت‌های علمی و فن‌آوری به نوبه خود منجر به دیدگاه‌ها، ضرورت‌ها و نیازهای جدیدی شده است. برای پاسخ به این نیازها و همراهی با تحولات و دگرگونی‌های مزبور، دیگر نمی‌توان به روش‌ها و فرآیندهای موجود اکتفا کرد. بنابراین، رویارویی صحیح و اتخاذ تدابیر خاص برای مواجه شدن با شرایط موجود ضروری است.

کارآفرینی موضوعی است که در اواخر قرن بیستم مورد توجه قرار گرفت و در محافل آموزشی به عنوان بحث‌های اصلی در سرفصل‌ها و واحدهای درسی مطرح شد. امروزه، در عرصه جهانی افراد با مهارت‌های بالای کارآفرینانه و خلاق، به عنوان منشاء تحولات در بخش‌های صنعت، خدمات و کشاورزی مطرح می‌باشند. به طوری که شومپیتر (۲۳) اذعان می‌کند که چرخه‌های توسعه اقتصادی با توسعه کارآفرینی به حرکت در می‌آید. در این میان، آموزش کارآفرینی در کشاورزی نقش مهمی در تربیت نیروی ماهر مورد نیاز بازار کار ایفا می‌کند.

استقبال از کارآفرینی در دانشگاه‌ها بیشتر از محیط کسب و کار است و دانشگاهیان بیشتر به فعالیت‌های کارآفرینانه روی می‌آورند (۲۶).

می‌داند و معتقد است که پرورش ویژگی‌های ذکر شده در افراد باعث تقویت روحیه کارآفرینی در آنان می‌شود.

خلاقیت عبارت است از خلق ایده‌های جدید و نو که ممکن است به صورت محصول یا خدمات جدید باشد (۱۴). عزت نفس به معنای ارزش و قضاوت فردی از ویژگی‌های عام شخصیت است نه نگرش اختصاصی برای یک موقعیت خاص (۲۰). انگیزه به پیشرفت عبارت است از نیروی انجام کار نسبت به استانداردهای عالی (۱۵). ریسک‌پذیری به احتمال وقوع یک اتفاق و یا پدیده‌ی ویژه در یک زمان مشخص اشاره دارد (۷). ادوارد (۹) معتقد است، استقلال‌طلبی بیان می‌کند که کارآفرینان دوست دارند که کارها را با نظر و علاقه خودشان انجام دهند. کنترل درونی این نکته که عملکرد وی تحت کنترل وقایع و عوامل خارجی است یا خیر را مورد بررسی قرار می‌دهد. بیشتر کارآفرینان دارای مرکز کنترل درونی هستند (۱۲).

تحقیقات زیادی در خصوص مهارت‌ها و تقویت روحیه کارآفرینانه در افراد انجام شده است. شریف‌زاده و زمانی (۲۴) در پژوهش خود روحیه کارآفرینی را مجموعه‌ای از ویژگی‌های روانشناختی از قبیل ریسک‌پذیری، رقابت‌مندی، قدرت طلبی و انگیزه به توفیق‌طلبی تعریف کردند، که میزان هر یک از این ویژگی‌ها از فردی به فرد دیگر فرق دارند. برکسکی و گوردن (۶) در بررسی کارآفرینی در سازمان‌های پزشکی مشاهده کردند دانشجویانی که تمایل خود را برای راه اندازی

کسب و کار مستقل نشان داده بودند، در همه ویژگی‌های کارآفرینی نمره بالایی کسب کردند. رحمانیان کوشکی (۲۲) در تحقیق دیگری، که به بررسی توانمندی‌های کارآفرینانه‌ی دانشجویان مشارکت‌کننده در دوره‌های کارآفرینی مراکز آموزش علمی پرداخته بود، به این نتیجه رسید که بین ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان و توانمندی‌های کارآفرینانه آنان رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین، نتایج تحقیق ایشان نشان داد که دوره‌های آموزشی در دانشجویان منجر به افزایش توانمندی‌های کارآفرینانه شده است. شریف‌زاده و زمانی (۲۴) در پژوهشی، روحیه کارآفرینی در دانشجویان کشاورزی دانشگاه شیراز را بررسی کرده و دریافتند که بین دانشجویان سال دوم و چهارم و دانشجویان دختر و پسر از نظر سطح روحیه کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. در پژوهش دیگری که به بررسی میزان دانش و نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی کلان‌جوالی^۱ در خصوص میزان تأثیر دوره‌های آموزش کارآفرینی پرداخت، نشان داده شد که بین مهارت‌ها و روحیه کارآفرینانه دانش‌آموزانی که در این دوره‌ها شرکت کرده‌اند و دانش‌آموزانی که در این دوره‌ها شرکت نکرده‌اند، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. بر اساس بخش دیگری از نتایج تحقیق، سطح دانش، نگرش و مهارت‌های دانش‌آموزان در مورد کسب و کار و اشتغال در سطح متوسطی است (۲). همچنین، هووارد (۱۶) در پژوهشی تأثیر توسعه قابلیت‌های کارآفرینی (استقلال‌طلبی، ریسک‌پذیری، انگیزه،

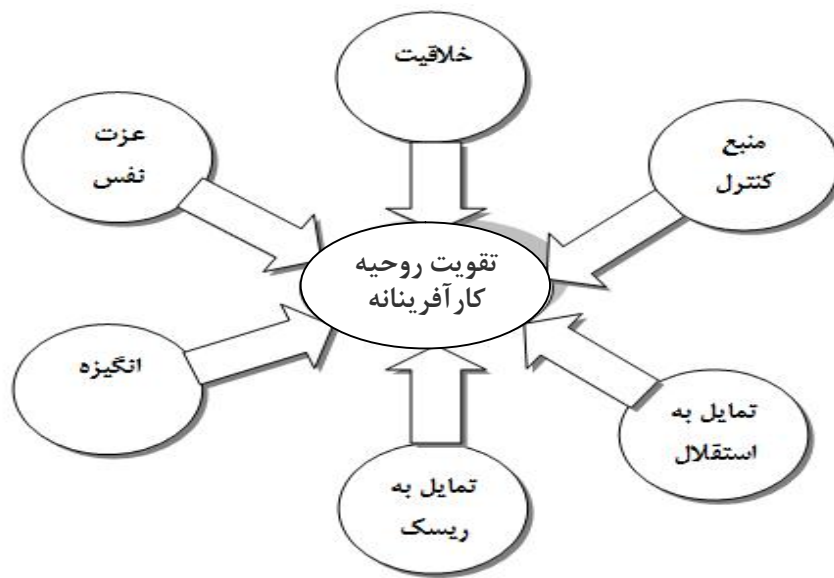
شهرستان میاندوآب در استان آذربایجان غربی است، که زیر نظر وزارت جهاد کشاورزی اداره می‌شود. این مرکز از سال ۱۳۷۸، یعنی همزمان با تأسیس مرکز، برای همه رشته‌ها اقدام به ارائه درس کارآفرینی با ارزش سه واحد درسی، در مقاطع کاردانی و کارشناسی نمود.

هدف تحقیق حاضر بررسی تأثیر درس کارآفرینی در ایجاد روحیه مناسب برای کسب مهارت‌های کارآفرینانه مرکز آموزش کشاورزی شهرستان میاندوآب می‌باشد. این پژوهش تلاش دارد تا نشان دهد که گذراندن این درس به چه میزان توانسته است در جهت تقویت روحیه کارآفرینانه دانشجویان و فراهم آوردن زمینه‌ها و بستر لازم برای راه‌اندازی یک کسب و کار برای آینده مفید باشد. در راستای هدف کلی فوق، اهداف اختصاصی زیر را دنبال می‌شود:

- ۱- شناسایی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان
 - ۲- بررسی عوامل فردی مؤثر بر توانمندی‌های کارآفرینانه‌ی فراگیران مشارکت‌کننده در دوره‌های کارآفرینی مراکز
 - ۳- بررسی سطح توان کارآفرینانه فراگیران مرکز
 - ۴- مقایسه روحیه کارآفرینی فراگیران، قبل و بعد از گذراندن درس کارآفرینی
- با توجه به آن چه گفته شد چارچوب نظری تحقیق در قالب شکل (۱) نمایش داده شده است.

کنترل‌درونی، عزت‌نفس و خلاقیت) را بر کارآفرینی ۴۵۰ نفر از دانش‌آموزان بررسی کرد و نتیجه گرفت که رابطه مستقیمی بین این ویژگی‌ها و توانایی کارآفرینی افراد وجود دارد. عزیزی و همکاران (۶) نیز در پژوهش خود که به بررسی زمینه‌ها و پرورش کارآفرینی در دانشجویان سال آخر کارشناسی و کارشناسی ارشد پرداخت، به این نتیجه رسید که بین متغیرهای اعتقاد به کنترل درونی، انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و خلاقیت دانشجویان با کارآفرینی آنها رابطه معنی‌داری وجود دارد. نتایج پژوهش که گیو و کریستین (۱۱) در مورد مدیریت کارآفرینی در سازمان‌های بهداشتی نشان داد که دانشجویان مرد در ویژگی‌های انعطاف‌پذیری و ریسک‌پذیری، نمره‌های بالاتری کسب کردند، در حالی که دانشجویان زن در ویژگی‌های درونی و استقلال نمره بالاتری داشتند.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در جهت سیاست‌گذاری‌های خود و تحقق اهداف مورد نظر، درس کارآفرینی را با ارزش دو واحد نظری و یک واحد عملی در برنامه درسی رشته‌های دانشگاهی و مراکز آموزش کشاورزی قرار داده و محتوای آن به نحوی تنظیم شده که بتواند از طریق آشنایی دانشجویان با مفهوم کارآفرینی، مهارت و روحیه کارآفرینی آنان را ارتقاء بخشد تا در کنار دانش تخصصی رشته‌های تحصیلی، امکان راه‌اندازی کسب و کار را به دست آورند. یکی از این مراکز، مرکز آموزش کشاورزی

شکل ۱- چارچوب نظری تحقیق (۱۸).

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی، از نظر شیوه جمع‌آوری و دریافت اطلاعات در حوزه مطالعات میدانی و همچنین از نظر ماهیت، کمی می‌باشد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه که از متداول‌ترین ابزار اندازه‌گیری در تحقیق توصیفی است و مصاحبه حضوری می‌باشد. بر اساس مطالعات و پیشینه پژوهش، شاخص‌های خلاقیت، عزت نفس، انگیزه، ریسک، استقلال و کنترل درونی به عنوان متغیرهای مهم تحقیق مورد بررسی و مطالعه قرار گرفتند. علاوه بر این، مهارت‌های کارآفرینانه دانشجویان با توجه به سرفصل‌های پیش‌بینی شده در درس کارآفرینی مورد سنجش قرار گرفت. متغیر وابسته در این تحقیق توانمندی‌ها و روحیه کارآفرینانه‌ی کسب شده توسط فراگیران بعد از گذارندن درس کارآفرینی، و متغیرهای مستقل شامل ویژگی‌های فردی فراگیران و عوامل مؤثر بر

توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران می‌باشند. جامعه آماری شامل تمامی فراگیران مرکز آموزش کشاورزی شهرستان میاندوآب که درس کارآفرینی را با ارزش سه واحد درسی گذرانده‌اند، می‌باشند ($N=300$).

حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان^۱ و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی با انتساب مناسب انتخاب و داده‌ها با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شد. ابتدا متناسب با تعداد دانشجویان در دو مقطع (کاردانی و کارشناسی) سهم هر طبقه (مرکز) مشخص گردید. در مرحله‌ی بعد، مطابق با نمونه‌گیری تصادفی ساده دانشجویان به تفکیک گروه‌های آموزشی و مقاطع تحصیلی انتخاب گردیدند. به این منظور تعداد ۱۷۸ پرسشنامه تکثیر و بین افراد نمونه توزیع شد. برای سنجش اعتبار یا روایی پرسشنامه از نظر اساتید گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت‌مدرس کمک گرفته شد. پایایی پرسشنامه با محاسبه میزان

SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی انجام شده است. در بخش اول از آمار توصیفی نظیر درصد و میانگین برای توصیف داده‌ها و در بخش دوم از آمار استنباطی (نظیر آزمون t همبسته) به منظور بررسی ارتباط بین متغیرهای مستقل (جنسیت، مقطع تحصیلی، محل زندگی، سابقه‌ی شرکت در دوره آموزشی) و وابسته (توانمندی‌ها و روحیات کارآفرینانه‌ی کسب‌شده توسط فراگیران بعد از گذراندن درس کارآفرینی) تحقیق استفاده شده است.

آلفای کرونباخ در مرحله پیش‌آزمون برای بخش‌های مختلف پرسشنامه بین ۰/۶۰ تا ۰/۸۳ محاسبه گردید (جدول یک). روحیه دانشجویان در این تحقیق با شش ویژگی روانشناختی شامل: خلاقیت با ۷ گویه، عزت نفس با ۷ گویه، انگیزه و میل به پیشرفت با ۸ گویه، ریسک‌پذیری با ۹ گویه، تمایل به استقلال‌طلبی با ۵ گویه و مبنع کنترل درونی با ۱۰ گویه در قالب طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵ مورد سنجش قرار گرفت. کسب مهارت‌های کارآفرینانه نیز با ۱۶ گویه سنجیده شد. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار

جدول ۱- مقادیر ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از ویژگی‌های روانشناختی

بخش‌های پرسشنامه	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
خلاقیت	۷	۰/۷۶
عزت نفس	۷	۰/۶۵
انگیزه و میل به پیشرفت	۸	۰/۸۳
تمایل به ریسک	۹	۰/۶۰
تمایل به استقلال	۵	۰/۶۹
کنترل درونی	۱۰	۰/۶۲
مهارت کارآفرینانه	۱۶	۰/۸۵

۱۰۷ نفر (۶۰/۱ درصد) از نمونه‌ها در مقطع کارشناسی و ۷۱ نفر (۳۹/۹ درصد) آنان در مقطع کاردانی تحصیل کرده و درس کارآفرینی را با ارزش سه واحد درسی گذرانده بودند. از این تعداد ۸۳ نفر (۴۶/۶ درصد) قبلاً در دوره‌های آموزشی کارآفرینی شرکت داشته و ۹۵ نفر (۵۳/۴ درصد) سابقه حضور در دوره‌های آموزش کارآفرینی را نداشتند.

یافته‌ها

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۲)، بیشتر افراد نمونه (۱۱۰ نفر، ۶۱/۸ درصد) مرد، و مابقی (۶۸ نفر، ۳۸/۲ درصد) زن هستند. از ۱۷۸ پاسخگو، بیش از نیمی از آنان (۹۰ نفر، ۵۰/۶ درصد) در روستا و ۸۸ نفر (۴۹/۴ درصد) دیگر در شهر زندگی می‌کنند.

جدول ۲- ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان (n=۱۷۸)

متغیر	سطح متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۱۰	۶۱/۸
	زن	۶۸	۳۸/۲
	کل	۱۷۸	۱۰۰
محل زندگی	شهر	۸۸	۴۹/۴
	روستا	۹۰	۵۰/۶
	کل	۱۷۸	۱۰۰
مقطع	کارشناسی	۱۰۷	۶۰/۱
	کاردانی	۷۱	۳۹/۹
	کل	۱۷۸	۱۰۰
سابقه قبلی شرکت در دوره آموزشی	بله	۸۳	۴۶/۶
	خیر	۹۵	۵۳/۴
	کل	۱۷۸	۱۰۰
رشته‌ی تحصیلی دبیرستان	فنی حرفه‌ای و کار و دانش	۹۲	۵۱/۷
	علوم تجربی	۵۲	۲۹/۲
	دیگر رشته‌ها	۳۴	۱۷/۱
	کل	۱۷۸	۱۰۰

سنجش روحیه کارآفرینانه دانشجویان

برای بررسی میزان تأثیرگذاری درس کارآفرینی در ایجاد روحیه کارآفرینانه، اقدام به مقایسه روحیه کارآفرینانه دانشجویان قبل و

بعد از گذراندن درس کارآفرینی گردید. در جداول (۳ الی ۸) نمرات مربوط به گویه‌های تشکیل‌دهنده مؤلفه‌های روحیه کارآفرینانه قبل و بعد از گذراندن درس آمده است.

جدول ۳- اختلاف بین میانگین گویه‌های مربوط به خلاقیت بین دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین*		خلاقیت
	قبل از گذراندن درس	بعد از گذراندن درس	
+۰/۴۰	۲/۹۱	۳/۳۹	علاقه به حل مسائل پیچیده
+۰/۷۳	۳/۰۵	۳/۷۸	اعتقاد به تغییر در وضعیت فعلی
+۰/۸۰	۲/۸۹	۳/۶۹	اعتقاد به اینکه شروع یک کار جدید، ارزش خطر کردن دارد
+۰/۷۹	۳/۱۰	۳/۸۹	علاقه به استفاده از روش‌هایی که تا به حال هیچ‌کسی از آنها استفاده نکرده است
+۰/۷۴	۳/۱۶	۳/۹۰	استفاده از ایده‌های جدید در زمان انجام فعالیت‌ها
+۰/۷۸	۳/۱۲	۳/۹۰	علاقه به کارگیری ایده‌های خودم در زمان انجام فعالیت‌ها
+۰/۸۶	۳/۰۱	۳/۸۷	اعتقاد به اینکه همه مسائل قابل حل هستند
+۰/۷۴	۳/۰۳	۳/۷۷	کل

*: سنجش بر مبنای طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵

احساس که می‌توانم برای مدیریت خوب کارها، روی توانایی‌های خودم حساب کنم" با ۰/۹۰ اختلاف مثبت بین دو حالت مذکور با بیشترین تغییرات مثبت همراه بوده است. این در حالی است که، گویه‌های "اعتماد بیشتر به قابلیت‌های دیگران نسبت به قابلیت‌های خودم" و "داشتن اضطراب و نگرانی، در مواقع تعامل با افراد غریبه" به ترتیب با اختلاف منفی ۰/۲۰ و ۰/۱۹ همراه بوده‌اند.

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول (۵)، تفاوت در میانگین همه گویه‌ها مثبت و گذراندن درس کارآفرینی در افزایش میزان انگیزه و میل به پیشرفت تأثیرگذار بوده است. جدول (۵) نشان می‌دهد که گویه‌های "تمایل داشتن به انجام تصمیمات تجاری" و "داشتن قدرت کنترل بر زمان در انجام کارها" به ترتیب در رتبه‌های اول و دوم و گویه‌ی "دوست نداشتن اینکه، به من گفته شود که چگونه کارهایم را انجام دهم" در رتبه آخر قرار گرفته است.

همان‌طور که در جدول (۳) نشان داده شده است، تفاوت در میانگین همه گویه‌های خلاقیت مثبت بوده و گذراندن درس کارآفرینی تأثیر مثبتی بر ویژگی خلاقیت داشته است. در بین گویه‌های خلاقیت، گویه‌ی "اعتقاد به اینکه همه مسائل قابل حل هستند" با ۰/۸۶ اختلاف میانگین بیشترین رشد و گویه‌ی "علاقه به حل مسائل پیچیده" با ۰/۴۰ اختلاف میانگین، دارای کمترین رشد مثبت می‌باشد. در مجموع، گذراندن درس کارآفرینی تأثیر مثبتی بر رشد ویژگی خلاقیت فراگیران مرکز آموزش داشته است.

در جدول (۴) تفاوت در میانگین گویه‌های عزت نفس در دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی آمده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود این تفاوت در مورد برخی گویه‌ها منفی است. اما در کل، شرکت در کلاس‌های درس کارآفرینی با ۰/۳۱ تفاوت در میانگین‌های قبل و بعد از گذراندن درس تأثیر مثبتی بر عزت نفس دانشجویان داشته است. این جدول نشان می‌دهد، گویه‌ی "داشتن این

جدول ۴- اختلاف بین میانگین گویه‌های مربوط به عزت نفس در دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین*		عزت نفس
	بعد از گذراندن درس	قبل از گذراندن درس	
+۰/۵۶	۳/۷۷	۳/۲۱	داشتن احساس خود باوری در خودم
-۰/۰۵	۳/۱۰	۳/۱۵	داشتن احساس اینکه، دیگران کارها را بهتر از من انجام می‌دهند.
+۰/۵۰	۳/۴۹	۲/۹۹	داشتن این احساس که، فردی جذاب هستم
-۰/۱۹	۲/۹۷	۳/۱۶	داشتن اضطراب و نگرانی، در مواقع تعامل با افراد غریبه
+۰/۹۰	۳/۶۵	۲/۷۵	احساس راحتی در هنگام ملاقات با افراد جدید
+۰/۵۲	۳/۶۵	۳/۱۳	داشتن این احساس که می‌توانم برای مدیریت خوب کارها، روی توانایی‌های خودم حساب کنم
-۰/۲۰	۲/۹۷	۳/۱۷	اعتماد بیشتر به قابلیت‌های دیگران نسبت به قابلیت‌های خودم
+۰/۳۱	۳/۳۹	۳/۰۸	کل

*: سنجش بر مبنای طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵

جدول ۵- اختلاف بین میانگین گویه‌های مربوط به انگیزه و میل به پیشرفت در دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین*		انگیزه و میل به پیشرفت
	قبل از گذراندن درس	بعد از گذراندن درس	
+۰/۵۳	۳/۷۶	۳/۲۳	تمایل به تصاحب یک کسب و کار
+۰/۵۵	۳/۹۵	۳/۴۰	تمایل به سود بردن از تلاش‌هایم
+۰/۳۰	۳/۲۸	۲/۹۸	دوست نداشتن اینکه، به من گفته شود که چگونه کارهایم را انجام دهم
+۰/۶۴	۳/۸۷	۳/۲۳	لذت بردن از داشتن قدرت اختیار
+۰/۸۰	۳/۷۴	۲/۹۴	داشتن قدرت کنترل بر زمان در انجام کارها
+۰/۸۲	۳/۸۳	۳/۰۱	تمایل داشتن به انجام تصمیمات تجاری
+۰/۷۵	۳/۹۲	۳/۱۷	اعتقاد به اینکه داشتن یک کسب و کار وضعیت مالی مرا بهبود می‌بخشد
+۰/۶۷	۴/۰۴	۳/۳۷	اعتقاد به اینکه اگر یک کسب و کار را راه اندازی کنم، آینده خوبی برای خود می‌سازم
+۰/۶۳	۳/۷۹	۳/۱۶	کل

*: سنجش بر مبنای طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵

گویه‌ی "تمایل به انجام کار ثابت با درآمد معقول و امنیت شغلی، به جای از دست دادن شغل در صورت داشتن عملکرد ضعیف" با ۰/۸۸ تفاوت منفی در میانگین در رتبه آخر قرار گرفته است. در مجموع، گذراندن درس کارآفرینی تأثیر مطلوبی در افزایش قدرت ریسک فراگیران داشته است.

جدول (۶) نشان می‌دهد که، گویه‌های "تمایل به راه‌اندازی یک کسب و کار جدید و مخاطره‌آمیز" و "بررسی کردن تمام نظرات موافق و مخالف و انتخاب فرصت‌هایی برای به وجود آوردن بهترین شرایط" به ترتیب با ۰/۹۷ و ۰/۹۵ تفاوت مثبت در میانگین، در رتبه‌های اول و دوم قرار دارند. از طرف دیگر،

جدول ۶- اختلاف بین میانگین گویه‌های مربوط به تمایل به ریسک در دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین*		تمایل به ریسک
	قبل از گذراندن درس	بعد از گذراندن درس	
+۰/۵۱	۳/۳۴	۲/۸۳	تمایل به انتخاب اهداف سخت در هنگام تعیین هدف
-۰/۸۸	۲/۴۷	۳/۳۵	تمایل به انجام کار ثابت با درآمد معقول و امنیت شغلی، به جای از دست دادن شغل در صورت داشتن عملکرد ضعیف
+۰/۶۴	۳/۵۳	۲/۸۹	در صورت داشتن صد میلیون ریال پول، به جای گذاشتن آن در حساب بانکی، ترجیح می‌دادم سهام بخرم
+۰/۵۹	۳/۳۹	۲/۸۰	انجام دادن کار، در صورت وجود شانس ۵۰-۵۰
+۰/۸۸	۳/۲۶	۲/۳۸	قرض گرفتن پول برای انجام کار در صورت نیاز
-۰/۶۰	۲/۷۵	۳/۳۵	انجام ندادن کار در صورت وجود احتمال شکست
+۰/۹۵	۳/۷۶	۲/۸۱	بررسی کردن تمام نظرات موافق و مخالف و انتخاب فرصت‌هایی برای به وجود آوردن بهترین شرایط
+۰/۷۳	۳/۶۷	۲/۹۴	تمایل به سؤال کردن از دیگران در مورد انجام دادن کارهای مختلف
+۰/۹۷	۳/۶۹	۲/۷۲	تمایل به راه‌اندازی یک کسب و کار جدید و مخاطره‌آمیز
+۰/۴۵	۳/۳۱	۲/۸۶	کل

*: سنجش بر مبنای طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵

دیگران، زمانی که در گروه هشتم" با (۰/۵۶) تفاوت منفی در میانگین در رتبه آخر قرار گرفته است. در کل، نتایج نشان می‌دهد که گذراندن درس کارآفرینی در رشد ویژگی استقلال طلبی فراگیران مرکز آموزش مؤثر بوده است.

نتایج حاصل از جدول (۷) نشان می‌دهد، گویهی "انجام دادن مو به موی آن چه از من انتظار می‌رود" در بین گویه‌های استقلال طلبی دارای بیشترین تفاوت مثبت در میانگین (۰/۷۸) بوده و در رتبه اول قرار گرفته است. اما گویهی "تمایل به سپردن رهبری گروه به

جدول ۷- اختلاف بین میانگین گویه‌های مربوط به استقلال طلبی بین دو حالت قبل و بعد گرفتن درس کارآفرینی

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین*		استقلال طلبی
	بعد از گذراندن درس	قبل از گذراندن درس	
+۰/۷۳	۳/۴۲	۲/۶۹	تمایل به انجام کارهای غیرمعمول و جدید
+۰/۶۴	۳/۴۳	۲/۷۹	تمایل به انجام کارهایی که به نظر خودم بهتر است
-۰/۵۶	۲/۶۵	۳/۲۱	تمایل به سپردن رهبری گروه به دیگران، زمانی که در گروه هشتم
+۰/۷۳	۳/۴۴	۲/۷۱	نیاز پیدا نکردن به کمک دیگران در زمان انجام کار
+۰/۷۸	۳/۶۷	۲/۸۹	انجام دادن مو به موی آن چه از من انتظار می‌رود
+۰/۴۷	۳/۳۲	۲/۸۵	کل

*: سنجش بر مبنای طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵

این‌که، زندگی مرا اغلب رویدادهای تصادفی کنترل می‌کنند" با ۰/۲ تفاوت منفی بین دو حالت در رتبه آخر قرار دارد. تفاوت بین میانگین‌های گویه‌ی "اعتقاد به این‌که، آن چه که باید اتفاق بیافتد، می‌افتد" قبل و بعد از گذراندن درس صفر می‌باشد.

نتایج به دست آمده از جدول (۸) نشان می‌دهد که، گویه‌های "باور به این‌که خودم زندگی خودم را درست خواهم کرد" و "اعتقاد به این‌که، رئیس یک گروه شدن به توانایی‌های خودم بستگی دارد" به ترتیب با ۱/۴۳ و ۱/۳۳ تفاوت مثبت بین دو حالت، در رتبه‌های اول و دوم قرار دارند. در حالی که گویه‌ی "اعتقاد به

جدول ۸- اختلاف میانگین گویه‌های مربوط به منبع کنترل درونی در دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین*		منبع کنترل درونی
	بعد از گذراندن درس	قبل از گذراندن درس	
+۱/۳۳	۳/۷۳	۲/۴۰	اعتقاد به اینکه، رئیس یک گروه شدن به توانایی‌های خودم بستگی دارد
-۰/۰۲	۲/۸۳	۲/۸۵	اعتقاد به اینکه، زندگی مرا اغلب رویدادهای تصادفی کنترل می‌کنند
+۰/۰۵	۲/۸۹	۲/۸۴	احساس اینکه، رویدادهای زندگی مرا، اغلب افراد قدرتمند تعیین می‌کنند
+۰/۷۰	۳/۵۹	۲/۸۱	مطمئن بودن از اینکه، وقتی برنامه را برای خود تنظیم می‌کنم تا آخر آن را انجام می‌دهم
۰/۰۰	۲/۵۳	۲/۵۳	اعتقاد به اینکه، آن چه که باید اتفاق بیفتد، می‌افتد
+۰/۱۱	۲/۸۰	۲/۶۹	اعتقاد به اینکه اغلب افراد با نفوذ، زندگی مرا کنترل می‌کنند
+۰/۱۵	۲/۹۸	۲/۷۳	متوسل شدن به افراد بالاتر از خودم هنگام به دست آوردن چیزی که می‌خواهم
+۱/۴۳	۳/۸۷	۲/۴۴	باور به اینکه خودم زندگی خودم را درست خواهم کرد
+۱/۱۹	۳/۷۵	۲/۵۶	باور به اینکه، رسیدن به اهدافم نتیجه تلاش خودم بوده است
+۱/۱۹	۳/۶۳	۲/۴۴	باور به اینکه، اگر دوستان کم یا زیادی داشته باشم به سرنوشت خودم بستگی دارد
+۰/۶۳	۳/۲۶	۲/۶۳	کل

*: سنجش بر مبنای طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵

در ادامه، تفاوت در میانگین مؤلفه‌های گذراندن درس کارآفرینی در جدول (۹) با شش‌گانه روحیه کارآفرینی قبل و بعد از یکدیگر مقایسه شده‌اند.

جدول ۹- تفاوت میانگین کل هر یک از مؤلفه‌های روحیه کارآفرینی در دو حالت قبل و بعد از گذراندن درس

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین*		مؤلفه‌های روحیه کارآفرینی
	بعد از گذراندن درس	قبل از گذراندن درس	
+۰/۷۴	۳/۷۷	۳/۰۳	خلاقیت
+۰/۳۱	۳/۳۹	۳/۰۸	عزت نفس
+۰/۶۳	۳/۷۹	۳/۱۶	انگیزه و میل به پیشرفت
+۰/۴۵	۳/۳۱	۲/۸۶	تمایل به ریسک
+۰/۴۷	۳/۳۲	۲/۸۵	تمایل به استقلال
+۰/۶۳	۳/۲۶	۲/۶۳	کنترل درونی

*: سنجش بر مبنای طیف لیکرت ۵ قسمتی از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵

نتایج جدول (۹) نشان می‌دهد که همه ویژگی‌ها دارای اختلاف میانگین مثبتی بین دو حالت قبل و بعد از گذراندن درس بوده‌اند. در بین شش ویژگی مورد مطالعه، ویژگی خلاقیت با تفاوت در میانگین ۰/۷۴ در رتبه اول، انگیزه به پیشرفت و منبع کنترل درونی هر دو با تفاوت در میانگین ۰/۶۳ در رده دوم، تمایل به استقلال‌طلبی با ۰/۴۷، تمایل به ریسک با ۰/۴۵ و عزت نفس با ۰/۳۱ تفاوت در میانگین در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

سنجش مهارت‌های کارآفرینانه دانشجویان علاوه بر سنجش روحیه کارآفرینانه، کسب مهارت‌های کارآفرینانه در دانشجویان، بر

مبنای طرح درس کارآفرینی، یکی دیگر از متغیرهایی بود که در دو حالت قبل و بعد از گذراندن این درس مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصله در جدول زیر ارائه شده است. نتایج به دست آمده از جدول (۱۰) نشان می‌دهد، تفاوت در میانگین همه گویه‌ها مثبت هستند. در مقایسه گویه‌های مختلف، گویه‌های "توانایی سازماندهی و انجام تکنیک‌های خلاق"، "آگاهی از قوانین و مقررات ایجاد یک کسب و کار" و "توانایی طراحی یک کسب و کار" به ترتیب با اختلاف ۱/۱۸، ۱/۱۶ و ۱/۱۵ در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفته‌اند.

جدول ۱۰- اختلاف بین میانگین گویه‌های مربوط به کسب مهارت‌های کارآفرینانه در دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی

تفاوت در میانگین‌ها	میانگین		مهارت‌های کارآفرینانه
	بعد از گذراندن درس	قبل از گذراندن درس	
+۰/۸۲	۳/۶۵	۲/۸۳	قبول مسئولیت در زمان تعامل با دیگران
+۰/۹۳	۳/۵۶	۲/۶۳	داشتن سطح تحمل بالا
+۱/۰۴	۳/۸۰	۲/۷۶	اعتقاد به اینکه می‌توانم بر نتایج اثرگذار باشم
+۱/۱۲	۳/۶۹	۲/۵۷	دارا بودن توانایی‌های فنی و تخصصی جهت راه‌اندازی یک کسب و کار جدید
+۱/۱۶	۳/۵۴	۲/۳۸	آگاهی از قوانین و مقررات ایجاد یک کسب و کار
+۱/۱۵	۳/۶۲	۲/۴۷	توانایی طراحی یک کسب و کار
+۱/۱۸	۳/۷۱	۲/۵۳	توانایی سازماندهی و انجام تکنیک‌های خلاق
+۰/۹۶	۳/۶۵	۲/۶۹	توانایی متقاعد کردن دیگران جهت راه‌اندازی یک کسب و کار جدید
+۰/۸۹	۳/۶۳	۲/۷۴	دارا بودن قدرت پیش‌بینی اینکه چطور اقدامات امروز من بر کسب و کار و وضعیت مالی آینده‌ام اثر می‌گذارد
+۰/۸۹	۳/۶۹	۲/۸۰	داشتن توانایی برای راهنمایی کردن دیگران، زمانی که از من درخواست کمک شود
+۰/۹۱	۳/۶۱	۲/۷۰	سوق دادن خودم به سمت وظایف دشوار
+۱/۰۵	۳/۶۹	۲/۶۴	تمایل داشتن به انجام هر کاری به بهترین صورت
+۰/۷۵	۳/۵۳	۲/۷۸	به آسانی ناکام و ناامید نشدن
+۰/۶۷	۳/۳۸	۲/۷۱	تمایل به ترک مشاغل امن با حقوق ثابت جهت راه‌اندازی و شروع یک کسب و کار جدید
+۱/۰۰	۳/۶۱	۲/۶۱	توانایی ایجاد تعادل به طور همزمان بین یک کلیات و جزئیات یک کسب و کار
+۰/۸۴	۳/۵۶	۲/۷۲	توانایی برقراری ارتباط و تعامل با افراد تأسیس کننده کسب و کار
+۰/۹۶	۳/۶۱	۲/۶۵	کل

آزمون مقایسه میانگین گروه‌ها

به منظور مقایسه میانگین گروه‌ها در دو حالت قبل و بعد از گذراندن درس کارآفرینی، با توجه به یکسان بودن گروه‌ها از آزمون t همبسته استفاده شد. با توجه به نتایج ارائه شده در جدول (۱۱) بین میانگین نمره هر شش مؤلفه مربوط به روحیه کارآفرینانه، همچنین کسب مهارت‌های کارآفرینانه دانشجویان قبل و بعد از گذراندن درس کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۱۱- آزمون مقایسه میانگین گروه‌ها قبل و بعد از گذراندن درس کارآفرینی

متغیر	سطوح متغیر	تعداد	میانگین	آزمون t	انحراف معیار	معنی داری
خلاقیت	قبل از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۰۳	-۱۱/۶۹	۰/۸۴**	۰/۰۰۰
	بعد از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۷۷			
عزت نفس	قبل از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۰۸	-۵/۹۸	۰/۷۰**	۰/۰۰۰
	بعد از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۳۹			
انگیزه و میل به پیشرفت	قبل از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۱۶	-۱۰/۲۳	۰/۸۲**	۰/۰۰۰
	بعد از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۷۹			
تمایل به ریسک	قبل از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۲/۸۶	-۹/۵۵	۰/۶۳**	۰/۰۰۰
	بعد از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۳۱			
تمایل به استقلال	قبل از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۲/۸۵	-۸/۴۸	۰/۷۳**	۰/۰۰۰
	بعد از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۳۲			
کنترل درونی	قبل از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۲/۶۳	-۱۳/۷۸	۰/۶۱**	۰/۰۰۰
	بعد از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۲۶			
کسب مهارت‌های کارآفرینانه	قبل از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۲/۶۵	-۱۶/۳۹	۰/۷۸**	۰/۰۰۰
	بعد از گرفتن درس کارآفرینی	۱۷۸	۳/۶۱			

** معنی‌دار در سطح احتمال یک درصد.

همبستگی بین متغیرهای تحقیق و توانمندی

کارآفرینانه‌ی فراگیران

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین متغیرهای مقطع تحصیلی و سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی با توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران مراکز، همبستگی مثبت و معنی‌داری در سطح یک درصد وجود دارد. همچنین، مطابق نتایج به دست آمده بین محل زندگی فراگیران با توانمندی کارآفرینانه‌ی آنها در

سطح ۵ درصد رابطه معنی‌داری وجود دارد، ولی بین متغیر جنسیت با توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران همبستگی معنی‌داری مشاهده نگردید (جدول ۱۲). به عبارتی می‌توان گفت که توانمندی کارآفرینی فراگیران تابع متغیرهای محل زندگی، مقطع تحصیلی و سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی و محل زندگی آنها می‌باشد.

جدول ۱۲- همبستگی بین متغیرهای تحقیق و توانمندی کارآفرینانه ی فراگیران در مراکز (n=۱۷۸)

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
جنسیت	۱۷۸	۰/۰۲۹	۰/۷۰۷
محل زندگی	۱۷۸	۰/۱۵۰*	۰/۰۴۸
مقطع تحصیلی	۱۷۸	۰/۲۴۲**	۰/۰۰۱
سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی	۱۷۸	۰/۳۲۷**	۰/۰۰۱

* و **: به ترتیب معنی دار در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد.

تحلیل رگرسیون چندگانه

جهت برآورد تأثیر جمعی متغیرهای مستقل (محل زندگی، مقطع تحصیلی و سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی) بر توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران از رگرسیون چندگانه^۱ استفاده شده است. شایان توجه است که رگرسیون چندگانه با استفاده از ترکیب خطی چند متغیر مستقل به پیش‌گویی متغیر وابسته می‌پردازد. لذا، در این تحقیق با توجه به اینکه مقدار آماره‌ی دوربین- واتسون^۲ $1/98$ می‌باشد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بین خطاها (تفاوت بین مقدار واقعی و مقدار پیش‌بینی‌شده توسط معادله‌ی رگرسیون) همبستگی وجود ندارد و می‌توان از رگرسیون استفاده کرد. به منظور تعیین معادله‌ی رگرسیون توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران از روش رگرسیون خطی گام‌به‌گام^۳ استفاده شد. روش گام‌به‌گام، روشی است که در آن قوی‌ترین متغیرها یک به یک وارد معادله می‌شوند و این کار تا زمانی ادامه می‌یابد که

خطای آزمون معنی داری به ۵ درصد برسد. بدین ترتیب متغیرهای (محل زندگی، مقطع تحصیلی و سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی) که همبستگی معنی داری با متغیر وابسته (توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران) داشتند یک به یک و در سه گام وارد معادله‌ی رگرسیون گردیدند.

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که معادله‌ی رگرسیون در سطح یک درصد معنی دار می‌باشد ($F=5/58$, $sig=0/001$). سه متغیر مقطع تحصیلی، سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی و محل زندگی در مجموع ۳۶/۸ درصد از تغییرات مربوط به توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران را تبیین نمودند. با توجه به بتای به دست آمده، متغیر سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی، بیشترین سهم را در تبیین متغیر وابسته (توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران) دارا می‌باشد (جدول ۱۳).

جدول ۱۳- تحلیل رگرسیون چندگانه (متغیر وابسته: توانمندی کارآفرینانه‌ی فراگیران)

متغیر	B	Beta	t	Sig.
مقدار ثابت	۵۰/۵۳	-	۱۱/۱۲	۰/۰۰۲
محل زندگی	۰/۲۹۰	۰/۱۱۲	۰/۱۴۶	۰/۸۲۰
سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی	۰/۵۶۵	۰/۲۳۳	۵/۳۹	۰/۰۰۰
مقطع تحصیلی	۰/۳۱۷	۰/۱۳۷	۱/۷۳	۰/۰۰۰

$R=0/606$ $R^2=0/368$ $R^2_{Adj}=0/357$ $F=5/58$ $Sig=0/001$ $D.W=1/98$

نتایج و بحث

در این پژوهش به بررسی میزان تأثیر درس کارآفرینی با ارزش سه واحد (دو واحد نظری و یک واحد عملی) در برنامه درسی مراکز آموزش کشاورزی در ایجاد روحیه و کسب مهارت‌های کارآفرینی پرداخته شده است. به منظور سنجش میزان تأثیر درس کارآفرینی در بین فراگیران مرکز آموزش کشاورزی میاندوآب، از ویژگی‌های روانشناختی اقتباس شده از تعریف مک‌کلند (۱۸) در مورد روحیه کارآفرینی استفاده شد. بر اساس یافته‌های حاصل از پژوهش ارائه درس کارآفرینی در ایجاد روحیه کارآفرینی فراگیران مرکز آموزش کشاورزی شهرستان میاندوآب مؤثر می‌باشد. به عبارت دیگر، نشان داده شد که دانشجویان پس از گذراندن درس کارآفرینی، افرادی خلاق و دارای انگیزه بالایی برای پیشرفت بوده که توانایی کنترل وقایع اطراف را دارند. به عبارت دیگر، گذراندن درس کارآفرینی منجر به تقویت نگرش کارآفرینانه در فراگیران گردیده است. تحقیقات دیگر (۱،۳،۴،۱۴،۱۷) نیز یافته‌های این تحقیق را مورد تأیید قرار داده‌اند. بر اساس بخش دیگری از نتایج تحقیق، از شش ویژگی روانشناختی مورد مطالعه، در همه ویژگی‌ها اختلاف معنی‌داری بین دو حالت قبل و بعد از گذراندن درس کارآفرینی وجود داشت. در مقایسه ویژگی‌ها بررسی شده با همدیگر، مؤلفه‌های خلاقیت با ۰/۷۴، انگیزه و میل به پیشرفت با ۰/۶۳ و منبع کنترل درونی هم با ۰/۶۳ اختلاف بین میانگین‌ها در دو حالت قبل و بعد از گذراندن درس کارآفرینی، در رتبه‌های اول تا سوم قرار

دارند. نتایج این بخش از تحقیق با نتایج دراکر (۸) و پوستیگو (۲۱) مطابقت دارد. آن‌ها در تحقیق‌های خود از خلاقیت، انگیزه و کنترل درونی به عنوان مهم‌ترین ویژگی‌های روحیه کارآفرینانه یاد می‌کنند. علاوه بر این، نتایج تحقیق مک‌کلند (۱۸) نیز یافته‌های این بخش تحقیق حاضر را تأیید می‌کند. اما نتایج حاصل از تحقیق شریف‌زاده و زمانی (۲۴) با یافته‌های این تحقیق همخوانی ندارد. آن‌ها در تحقیق خود تأثیر آموزش‌های کارآفرینی در تقویت روحیه کارآفرینانه آنان را ناچیز ارزیابی کردند. بخش دیگری از یافته‌های تحقیق مؤید این امر است که، سه ویژگی عزت نفس، تمایل به ریسک و استقلال‌طلبی، به ترتیب با ۰/۳۱، ۰/۴۵ و ۰/۴۷ اختلاف میانگین بین دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی، کمترین اختلاف را نسبت به سایر ویژگی‌ها دیگر داشتند. پایین بودن میزان اختلاف این ویژگی‌ها را می‌توان به شرایط اجتماعی موجود، ناتوانی مراکز آموزش و دانشگاه‌ها در اشاعه و ترویج فرهنگ ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و ایجاد اعتماد و عزت نفس در فراگیران ربط داد. با توجه به نتایج، سه ویژگی عزت نفس، تمایل به ریسک و استقلال‌طلبی، به ترتیب با ۰/۳۱، ۰/۴۵ و ۰/۴۷ اختلاف میانگین بین دو حالت قبل و بعد از گرفتن درس کارآفرینی، نسبت به ویژگی‌های دیگر تغییرات کمتری داشتند. پیشنهاد می‌شود در ارائه درس کارآفرینی ویژگی‌های این مؤلفه‌ها بیشتر مورد تأکید آموزشگران قرار گیرد. نتایج تحقیق همچنین مؤید این امر است که، فراگیران این مرکز علاوه بر تقویت

ویژگی‌های روانشناختی از قبیل استقلال‌طلبی، خلاقیت، عزت نفس، ریسک‌پذیری، میل به پیشرفت و کنترل درونی، مهارت‌های لازم برای راه‌اندازی یک کسب و کار را نیز کسب کرده‌اند. به عبارت دیگر، شرکت در کلاس‌های کارآفرینی منجر به افزایش مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان شده است. محققین دیگر نیز در تحقیق‌های خود به این نتیجه اشاره کرده‌اند (۲۴،۲۲). رحمانیان کوشکی (۲۲) در تحقیق خود توانمندی‌های کارآفرینانه دانشجویان مشارکت‌کننده در دوره‌های کارآفرینی مراکز آموزش علمی کاربردی را بررسی کرده است. نتایج پژوهش ایشان نشان داد بین ویژگی‌های روانشناختی (روحیه کارآفرینانه) و توانمندی‌های کارآفرینانه دانشجویان رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد. نتایج تحقیق حاضر همچنین در راستای نتایج مطالعات هشام و عثمان (۱۳) می‌باشد. آنها در مطالعات خود به وجود رابطه مستقیم و

معنی‌دار بین برگزاری دوره‌های آموزش رسمی کارآفرینی و تقویت مهارت‌های کارآفرینانه اشاره کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که آموزش کارآفرینی منجر به توسعه مهارت‌های کارآفرینانه دانشجویان شده است. همچنین، با توجه به نتایج حاصله نشان داده شد بین مقطع تحصیلی و سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی با توانمندی کارآفرینی فراگیران رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. پس می‌توان نتیجه گرفته که توانمندی کارآفرینی فراگیران تابع متغیرهای مقطع تحصیلی و سابقه شرکت در دوره‌های آموزشی و محل زندگی آنها می‌باشد. این نتایج با یافته‌های مطالعات (۲۵،۱۶) مطابقت دارد. به منظور تقویت بیشتر مهارت‌های دانشجویان، پیشنهاد می‌شود از طریق برقراری ارتباط با بخش‌های بیرون و مرتبط و انجام بازدیدهای موردی این مهم مورد توجه بیشتری قرار گیرد.

منابع

1. Aldrich, H., E. Martinez and M. Argelia. 2001. May are called, but reward chosen an evolutionary perspective for the study of Entrepreneurship, *Theory and Practice*, 25(4): 41-61.
2. Alston, A. and J. Others. 2003. The future role of Instructional technology in Agricultural Education in North Carolina and Virginia. *Online journal of agricultural education*, 44(2): 35-76.
3. Amiri, A. and Y. Moradi. 2006. The Survey of entrepreneurial attitudes barriers of Students. *Quarterly journal of Research and Planning in Higher Education*. 2008, 14(3): 45-67. (In Persian)
4. Azizi, B., J. Hosseini, M. Hosseini and M. Mirdamadi. 2010. Factors Influencing the Development of Entrepreneurial Education in Iran's Applied-Scientific Educational Centres for Agriculture. *Journal of Agricultural and Biological Sciences*, 5(1): 77-83. (In Persian)
5. Azizi, M., Z. Sabbaghian and M. Ahmadpour Daryani. 2008. Development of sustainable entrepreneurship programs in educational system. *CRRC Conference*, 43-63 pp, Queen's University Belfast, 7-9 September 2008. (In Persian)
6. Borkowski, N. and J. Gordon. 2006. Entrepreneurial organizations: the driving force for improving quality in health care industry. *Journal of Health and Human Service Administration*, 28(4): 531-49.
7. Burns, P. 2007. *Entrepreneurship and Small Business*, Palgrave, England.
8. Drucker, P. 1998. *Innovation and Entrepreneurship*, revised ed., Butterworth Heinemann, Oxford.
9. Edward, PL. 2003. *Entrepreneurship* Hoover Enstitution and Graduate school of Business, Stanford: Stanford University.
10. Eskandari, F. 2006. Designing strategies to develop entrepreneurship in Iran's Agricultural Higher Education System, *Dissertation in Agricultural Extension and Education*, 23-47 pp, Tehran University. (In Persian)
11. Guo, L. and R. Kristian. 2006. Entrepreneurship management in health service: an integrative model. *Journal of Health and Human Service Administration*, 28(4): 504-30.
12. Gurel, E., L. Alting and R. Daniele. 2010. Tourism students entrepreneurial intentions, *Annals of Tourism Research*, 37(3): 646-69.
13. Hisham, Hj. and B. Osman. 1995. Formal and non-formal education and their contributions on entrepreneurial performance unpublished master's thesis, Keebangsaan University: <http://www.usasbe.org/knowledge>. December, 2002.
14. Hisrich, R.D., M. Peters and A. Shepherd. 2002. *Entrepreneurship*, 6th Ed, Boston: Mc Graw-Hill.
15. Homan, H. and A. Askari. 2003. Standards of psychology and motivation tests. *Journal of psychology researches*, Tehran, 6(2): 22 -25.
16. Howard, S. 2004. *Developing Entrepreneurial Potential in Youth: The Effects of Entrepreneurial Education and Venture Creation*, University of South Florida Repot, 3 -17 pp.
17. Mackie, D. 2002. *Entrepreneurship in Rural America Southern*. Rural Development Center's quarterly newsletter, Available [on line] at www.ruraleship.org/content/pdf. December, 2002.
18. McClelland, D. 1961. *The Achieving Society*, Princeton: NJ, Van Nostrand.

19. Niyonkuru, R. 2005. Entrepreneurship education at tertiary institutions in rwanda: a situation analysis. Master thesis, University of the Western Cape, Western Cape.
20. Okebukola, P., W. Sumampouw and J. Jegede. 2005. The experience factor in computer anxiety and interest, *Journal of Educational Technology Systems*, 20(2): 221-229.
21. Postigo, S. 2002. Entrepreneurship education in argentina: The case of sananders University, In *Proceedings of the Conference Entitled, The Internationalizing in Entrepreneurship Education and Training*, Malaysia, 123-134 pp.
22. Rahmankoushaki, M. 2011. Investigating Entrepreneurial Capabilities of the Students Participating in the Entrepreneurship Courses at the Applied-Scientific Educational Centers in Fars Province. MSc Thesis, University Tarbiat Modares University, Tehran, 115 pp. (In Persian)
23. Schumpeter, J. 2006. *Management and organizational Behavior*, 5th ed, Pitman, 341 pp.
24. Sharifzadeh, M. and G. Zamani. 2008. Entrepreneurship mental in agricultural university: case study in Shiraz University, *journal of Iran Agriculture sciences*, 5 (1): 248-259. (In Persian)
25. Sookhtanlo, M., A. Rezvanfar and S.M. Hashemi. 2009. Psychological capabilities affecting agricultural Students Entrepreneurship Level: A Comparative Study. *Research Journal of Agriculture and Biological Sciences*, 5(2): 175-184.
26. Verheul, I., S. Wennekers, D. Audretsch and R. Thurik. 2001. *An Eclectic Theory of Entrepreneurship*, Tinbergen Institute Discussion Paper TI 2001-030/3.
27. Zoltan, A.C. 2006. How is entrepreneurship good for economic growth? Retrieved April 25, 2010 from http://mitpress.mit.edu/journal/pdf/INNOV0101_po97-107_02-23-06.pdf.

Investigation the Effect of Entrepreneurship Education on Improvement in Entrepreneurial Spirit and Skills of the Students of Miandoab Agricultural Educational Center

Enayat Abbasi¹, Latif Mohammadzadeh² and Homayon Farhadian³

1- Assistant Professor, Tarbiat Modares University (Corresponding author: enayat.abbasi@modares.ac.ir)

2- M.Sc. Student, Tarbiat Modares University

3- Assistant Professor, Tarbiat Modares University

Received: December 16, 2013

Accepted: March 15, 2014

Abstrac

The purpose of research was to investigate influencing of entrepreneurship education on entrepreneurial spirit and skills of the students in Miandoab agricultural education center. This study was descriptive-correlation research and used survey method. The statistical population of the study consisted of all students in Miandoab educational center who have passed the entrepreneurship 3-credit course. Using Krejcie and Morgan's table and proportional stratified random sampling technique, 178 students selected as research sample. The validity of the questionnaire was verified through the judgment of a panel of academic staffs in Tarbiat Modares University. To assess the reliability of the questionnaire, Cronbach's alpha coefficients calculated for the main scales of the questionnaire (0.60 to 0.85). Based on the results, there were significant differences between entrepreneurial spirit and skills before and after passing the entrepreneurship course. In other words, entrepreneurship education has caused improvement in entrepreneurial sprit and skills of the students. The results of multivariate regression analysis indicated that 36.8 percent ($R^2= 0.368$) of the variability in education level and location and previous experience of the entrepreneurship capabilities.

Keywords: Entrepreneurial Spirit, Entrepreneurial education, Creativity, Autonomy, Internal Control, Risk Taking